

Общество истории и древностей российских при Московском университете. Повременное издание. – 1863. – Октябрь – декабрь. – Книга четвертая. – Материалы отечественные. – С. 21-104.

8. Калашникова Л.В. Михаил Никитич Кречетников – первый калужский губернатор / Калашникова Людмила Владимировна // Калуга в шести веках: Материалы 2-й гор. краевед. конф. / Дьяченко Вера Алексеевна. – Калуга: Би, 1999. – С. 11-16.

9. Книга предложений генерал-губернатора Кречетникова. [1790] // ЦДІАК України, ф. 204. «Чернігівське намісницьке правління», оп. 2, спр. 564, 318 арк.

10. Лукьянов Н. Калуга в век Просвещения: Проект Екатерининского наместника // Наше наследие. – 2006. – № 78 (<http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/7811.php>).

11. Мельник А.Н. Первый рязанский генерал-губернатор Михаил Никитич Кречетников (1729-1793) / Мельник Андрей Николаевич // Рязанская область и Центральный регион в контексте российской истории: Материалы межрегиональной научно-практической конференции, 19-20 марта 2003 г. / Рязанский историко-архитектурный музей-заповедник; Управление культуры администрации Рязанской области, Ерошина Т.В. – Рязань, 2003. – С. 48-53.

12. Мосин О., Мосина С. Первый Калужский наместник Кречетников // Генеалогическая база знаний: персоны, фамилии, хроника. Статьи (<http://baza.vgd.ru/11/61551/?pg=0>).

13. Н.Ч. Кречетников Михаил Никитич // Русский биографический словарь. – СПб., 1903. – Т. Кноппе-Кюхельбекер. – С. 430-432.

14. О разделении города Киева на части и кварталы. Именной, данный Калужскому и Тульскому Генерал-Губернатору Кречетникову. 17 июня 1790 // Полное собрание законов Российской империи (далі: ПСЗ РІ). – СПб., 1830. – Т. 23. – № 16875. – С. 137-138.

15. О состоянии трех Малороссийских Губерний, каждой из 10 округов. Именной, данный Калужскому и Тульскому Генерал-Губернатору Кречетникову. 29 сентября 1791 // ПСЗ РІ. – СПб., 1830. – Т. 23. – № 16987. – С. 255-256.

16. Предложения генерал-губернатора Кречетникова. [1792] // ЦДІАК України, ф. 204. «Чернігівське намісницьке правління», оп. 2, спр. 640, 145 арк.

17. Предложения генерал-губернатора Кречетникова. [1793] // ЦДІАК України, ф. 204. «Чернігівське намісницьке правління», оп. 3, спр. 38, 46 арк.

18. Тимофієнко В. Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть. Біографічний довідник. – К.: НДІТІАМ, 1999. – 477 с.

19. Щербачев О.В. Граф и дворяне Кречетниковы // <http://www.mtu-net.ru/sherbach/stats/krechetnikov.html>.

20. Ясныгин, Иван Денисович // <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D1%81%D0%BD%D1%8B%D0%B3%D0%B8%D0%BD>

Галь Б.А. «Жадно ловивший все, замечания достойное»: административные новации «временного» малороссийского генерал-губернатора М.Н. Кречетникова (1790-1793)

В статье рассматриваются административные реформы исполняющего должность малороссийского генерал-губернатора М.Н. Кречетникова.

Ключевые слова: генерал-губернатор, администрация, реформы.

Hal' B.O. «Zhadno lovivshiy vsjo, zamechanija dostojnoe»: administrative innovations of the acting Little Russian general-governor M.M. Krechetnikov

The article considers the administrative reforms of the acting Little Russian general-governor M.M. Krechetnikov.

Key words: general-governor, administration, reforms.

03.04.2011 р.

ВИЗНАЧНІ ДУХОВНІ ДІЯЧІ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОЇ ЄПАРХІЇ (1785-1797 РР.)

У статті йдеться про діяльність визначних духовних діячів Новгород-Сіверської єпархії (1785-1797). Розглядаються найяскравіші факти їх біографії, аналізується роль освіченого духовництва у поширенні освіти і культури на теренах Чернігово-Сіверського краю.

Ключові слова: Новгород-Сіверська єпархія, монастирі, Православна Церква.

Кінець XVIII ст. ознаменувався кардинальними перетвореннями у суспільно-політичному житті Лівобережної України. 27 січня 1782 р. місто Новгород-Сіверський стає центром намісництва – територіального утворення, яке замінило собою скасовану Гетьманщину. До нього увійшли землі найвідоміших і найбагатших українських полків – Стародубського і частково Ніжинського та Чернігівського. На території намісництва опинилися дві колишні гетьманські столиці – Глухів і Батурин з їхніми культурними цінностями, бюрократичним апаратом та державотворчими традиціями.

Перетворення відбувались не лише у суспільно-політичному, а й релігійному житті регіону. У зв'язку з новим територіально-адміністративним поділом створюється окрема Новгород-Сіверська єпархія. Ця подія сталася 27 березня 1785 р., коли імператриця іменним указом установила нові межі Малоросійських єпархій згідно нового територіального поділу. Очолити новостворену єпархію повинен був єпископ Переяславський Іларіон відповідно до указу: «... єпископа Переясловського перевести єпископом в Новгород-Северский именоватъ его Новгородско-Северским и Глуховским» [1, 1].

Іларіон просив Святіший Синод дозволити «взять мене в новую мою Новгородско-Северскую єпархию для заведенія семинарии годныхъ человекъ изъ монашествующихъ. Теперь смею донести, что нужны мне люди для открытия семинарии и учреждения консистории: Ректор семинарии Михайловского Переясловского монастыря игумен Ваарлаам, Префект семинарии Архидиакон Платон, да еще для должности иеромонахъ Христофор. Сих трехъ человекъ определить прошу ваше святѣйшество» [2, 10].

Біографія Новгород-Сіверського єпископа досить типова для релігійних діячів тогочасного суспільства. Майбутній церковний діяч народився у містечку Вороніж, що тоді знаходилось на Київщині, а зараз – у Глухівському районі Сумської області [3, 45]. Читати і писати він навчався вдома, а початковий вишкіл проходив у місцевому монастирі. Людина глибоко віруюча і вихована батьками на

засадах християнської моралі, Іларіон з раннього дитинства відчув духовне покликання і вирішив присвятити своє життя служінню Православній Церкві. Прагнення здобути гарну освіту привело юнака до Києво-Могилянської колеґії, де він починає формуватися як церковно-політичний діяч.

Безумовно, Іларіона було втягнуто у складний механізм відносин з царським урядом. Як відомо, прихильників царської політики чекали багаті пожалування, царська ласка, безперешкодне просування по ієрархічній драбині – як світській, так і церковній. Потрібно згадати досить цікавий факт з життя майбутнього єпископа Іларіона. У 1768 р. він прибув до Глухова по справам лаври. Тут доля звела його з генерал-губернатором Малоросії графом П.О. Румянцевим. Саме за його представленням Іларіон 24 січня 1769 р. був назначений головним священником другої армії, яка діяла проти турок [4, 45].

Закінчивши курс навчання у Київській академії, його призначають на посаду архімандрита Києво-Межигірського монастиря. Ця подія відбулася 30 січня 1773 р. У цьому провідному духовному закладі він користувався величезною повагою, про що свідчать документи обителі.

Наступна визначна подія у його житті відбулася 17 липня 1776 р., коли його висвятили на посаду єпископа Переяславського. Потрібно сказати, що нове місце призначення для молодого і талановитого церковного діяча було обрано не випадково. З цього часу він доклав чимало зусиль для облаштування та ремонту церков і монастирських комплексів, спорудження нових храмів Переяславської єпархії. Єпископ Іларіон, вступивши на нову посаду, констатував незадовільний стан єпархіальних справ і навіть виступив з цього приводу у Святішому Синоді. Після переговорів з Київським митрополитом Гаврилом Кременецьким Синод знайшов можливим передати з Київської у відання Переяславської єпархії 126 церков [5, 18].

Він приділяв пильну увагу діяльності Переяславської духовної семінарії, залучаючи сюди найкращі викладацькі сили, зміцнюючи матеріальну базу. До духовенства він був достатньо вимогливим, настійливо рекомендував займатися проповідницькою діяльністю. До повного курсу семінарії на той час не вистачало богословського класу. У першій половині вересня 1781 р. єпископ Іларіон, «усматривая обстоятельства нужные для учеников семинарии и пользу, клучшему быть епархии благосостоянию, учредил быть богословскому учению, к преподаванию коего определил префекта семинарии, философии учителя, заграничного Мошногорського монастыря игумена Ваарлама Шишацкоґе, ведая довольно по разуму его к тому благонадежна и способна» [6, 81].

Донесення Іларіона до Синоду від 7 листопада

1782 р. підтверджує факт відкриття богословського класу семінарії у 1781 р. Таким чином, у 1781 р. Переяславська семінарія отримала свій вищий богословський клас, завдяки чому духовенство Переяславської єпархії мало можливість отримати закінчену богословську освіту при єпархії.

Зважаючи на необхідність нових приміщень у семінарії, Іларіон просив у Св. Синода 600 руб., скоріш за все, для будівництва богословського класу, і ще 400 рублів – на будівництво нової будівлі бурси [7, 240-241]. Після отримання дозволу Іларіон приступив до виконання робіт [8, 81-82].

У 1783 р. єпископ Іларіон Кондратковський добував до будинку семінарії одну кам'яну школу, мабуть, приміщення для класу богослів'я, а також збудував дерев'яний будинок для бурси [9, 239]. На кінець існування Переяславської єпархії у 1785 р. у ній налічувалось 340 церков і 34 109 приходських дворів, православне населення складалось із 225 800 чоловіків і 218 149 жінок [10, 19].

Після дев'яти років управління Переяславською паствою, Іларіона було переведено до новоствореної Новгород-Сіверської єпархії, яку довелось очолювати 12 років. На думку сучасників, саме на цей період припадає найвищий розквіт його невтомної діяльності. За короткий час новообраний єпископ здобув глибоку пошану та любов серед людей. Часті богослужіння, яскравий талант оратора-проповідника, благодійництво та допомога знедоленим, постійні турботи про піднесення освітнього та морального рівня духовенства єпархії, особисте життя – все це утвердило серед віруючих високий авторитет єпископа Іларіона.

Один із перших заходів Новгород-Сіверського єпископа був спрямований на підтримку освіти у регіоні. Він проявив себе як ревний пастир, який дбав про єпархію та підвищення освітнього рівня новгород-сіверського духівництва. З метою забезпечення потреб єпархії у священнослужителях у вересні 1785 р. була відкрита Новгород-Сіверська духовна семінарія [11, 413].

Організація семінарії та її діяльність були безпосередньо пов'язані з іменем єпископа Іларіона. Його вплив на діяльність закладу був вирішальним, оскільки він особисто опікувався ним. Характерно, що місцеві архієреї повинні були задовольняти учителів харчами і грошима з архієрейської скарбниці. Разом з тим, на навчальний процес семінарії негативно впливала імперська політика у галузі освіти, спрямована на посилення регламентації та уніфікації навчальних програм, ліквідацію демократичних, гуманістичних засад і традицій, творчого підходу у викладанні.

Викладачів для семінарії зазвичай обирали єпископ Іларіон або префект. Інколи у цьому брав участь кафедральний намісник. Архіпастир проявив себе і як енергійний церковний адміністратор та

господарник. Він, керуючи єпархією, ретельно вникав в усі справи своєї кафедри. З благословення владики відкривалися храми і нові приходи.

Можна стверджувати, що навколо постаті Іларіона Кондратковського гуртувались люди, які зробили великий внесок у справу розбудови єпархії. Активна діяльність архієпископа у галузі освіти була не випадковою. Завдяки його рішучим заходам почали вирішуватись питання освіти і забезпечення викладацькими кадрами у регіоні.

Разом з Іларіоном до новоствореної єпархії прибуло чимало визначних духовних осіб: Варлаам Шишацький, Мельхіседек Значко-Яворський, Христофор Сулима.

Архієпископ Варлаам Шишацький (1751-1820) завжди був у центрі українського церковного життя. З Новгородом-Сіверським безпосередньо пов'язаний лише короткий період його життя – двома роками. Будучи ректором Переяславського колегіуму, він переїхав до Новгород-Сіверського разом із переміщеним туди навчальним закладом і став першим ректором Новгород-Сіверської духовної семінарії, поєднуючи цю посаду з ігуменством у Макошинському монастирі [12, 369-370]. Згодом він стає ігуменом Віленського Свято-Духівського монастиря, де потрапляє в скрутне становище через відмову скласти присягу на вірність Речі Посполитій, через що був змушений повернутися до Росії. У зв'язку з падінням Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. російський уряд почав упорядковувати церковні справи на колишніх її територіях – Західній Україні й Білорусії, тобто підпорядковувати місцеву православну церкву російському синоду.

В. Шишацького призначають настоятелем Дятловицького монастиря у 1794 р. Наступного року він став єпископом Житомирським, 14 травня 1796 р. завдяки йому було відкрито Єпаршеську семінарію, яка згодом стала Волинською. Семінарія готувала православних священників для парафій, які з унії перейшли у православ'я. 1805 р. В. Шишацький став єпископом Білоруським та Могилівським, 1808 р. отримав сан архієпископа Могилівського та Вітебського.

1812 року, коли війська Наполеона зайняли Могилів, В. Шишацький визнав нову владу, сподіваючись, що настав час визволення українсько-білоруської православної церкви з-під гніту Москви. Після відходу французької армії російська влада засудила архієпископа. Його позбавили сану й заслали на довічне ув'язнення до Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря [13, 142].

Впливовою постаттю при Новгород-Сіверській єпархії був ієромонах Платон Романовський. Він народився у родині священика Фоми Романовського і був рідним братом ректора Чернігівської семінарії

Феофана Романовського. Спочатку навчався у Переяславському колегіумі, потім – у Київській академії. З квітня 1790 р. його призначають ігуменом третьокласного Миколаївського Батуриного монастиря зі збереженням всіх посад. У 1794 р. за указом Св. Синоду він став архімандритом другокласного Пустино-Харлампіївського Гамаліївського монастиря. Помер у лютому 1796 р. Похований у Новгород-Сіверському Спасо-Преображенському монастирі.

Слід зупинитися ще на одній визначній постаті Новгород-Сіверської єпархії. Мельхіседек Значко-Яворський був палким захисником православ'я. Народився у 1721 р. у сім'ї полкового Лубенського осавула Карпа Значко-Яворського. Навчався у Київській академії, по закінченні став ченцем Переяславської єпархії у Троїцькому Мотронинському монастирі. У 1753 р. єпископом Переяславським Іоанном був посвячений у ігумени Мотронинського монастиря. У 1781 р. його призначають архімандритом Глухівського Петропавлівського монастиря, а з 1785 р., після відкриття Новгород-Сіверської єпархії, – присутнім у Новгород-Сіверській духовній консисторії. Помер М. Значко-Яворський у червні 1809 р. на 90-му році життя. Був похований у Глухівському Петропавлівському монастирі проти південних воріт церкви. Усе своє життя він залишався палким оборонцем національних і релігійних прав українського народу [14, 250].

Видатний діяч Новгород-Сіверської єпархії – архімандрит Гамаліївського Харлампіївського монастиря Христофор Сулима – походив із давнього козацького роду Сулимів (батько був Переяславським полковником). У 1765 році прийняв чернецтво у Мотронинському монастирі. Після закінчення богословського класу Переяславської семінарії був рукопокладений у ієромонахи. Разом із Переяславським єпископом Іларіоном після закриття Переяславської єпархії прибув до Новгород-Сіверського, де став архімандритом Гамаліївського Харлампіївського монастиря Новгород-Сіверської єпархії.

Після смерті Катерини II з приходом до влади Павла I відбулися доленосні події у релігійно-політичному житті всієї імперії. У височайшому указі імператора Павла I від 1 вересня 1797 р. були надані розпорядження: 1) єпископа Новгород-Сіверського Іларіона перевести у тому ж званні управляти Могилівською єпархією; 2) колишню Новгород-Сіверську єпархію приєднати до Чернігівської єпархії; 3) архієрейський будинок колишнього єпископа Новгород-Сіверського залишити за монастирем, призначити у монастир архімандрита, й бути йому у числі першокласних монастирів з утриманням по штату [15, 96-97]. З цього часу Новгород-Сіверська єпархія припинила своє існування.

Отримавши указ о переведенні, єпископ Іларіон просив звільнення від служби за станом здоров'я. У височайшому указі імператора Павла від 24 жовтня 1797 р. мова йшла про звільнення єпископа Могилівського Іларіона від архієрейської служби за станом здоров'я та про дозвіл перебувати й управляти Новгород-Сівєрським Спаським монастирем.

Отримавши архієрейське жалування у розмірі 1200 рублів на рік і доручення управляти монастирем, преосвященний Іларіон після закриття Новгород-Сівєрської єпархії недовго управляв Спаською обителлю. Він помер 12 січня 1799 року. Його прах, освячений Віктором – архієпископом Чернігівським, знаходиться у вівтарі монастирської церкви, яка була збудована самим же преосвященним Іларіоном [16, 76-77].

Він залишив гарну бібліотеку, багато різних речей і достатньо велику на той час суму грошей: 19000 руб. за білетами Московського банку, 5500 руб по двом вексям, 23997 руб.10 коп. готівкою і крім цього 334 червонця. Є підстави вважати, що частина спадщини була прихована наблизеними до єпископа особами. Велика спадщина спонукала Чернігівську духовну владу боротись за майно Іларіона, але зустріла спротив з боку його родичів. Справа затягнулось, але був укладений договір з боку обох сторін [17, 47].

Таким чином, духівництво Новгород-Сівєрської єпархії залишило помітний слід у церковному житті регіону. Їх діяльність значною мірою сприяла перетворенню Новгород-Сівєрського у важливий культурно-освітній осередок. Як підкреслював О. Оглоблин, «тут гуртуються українські політичні й культурні сили того часу», які «своїми службовими, маєтковими, родинними справами творили місцеву громадську думку, яскраво забарвлювали місцеве культурне оточення» [18, 147].

Посилання

1. Російський державний історичний архів, ф. 796, оп.66, спр.135, арк.1.
2. Російський державний історичний архів, ф. 796, оп.66, спр.208, арк.10.
3. Пархоменко В. Очерк Истории Переясловско-Борисопольской епархии (1733-1785 гг.). – Полтава, 1910. – С.45.
4. Там само. – С.45.
5. Пархоменко В. Очерк Истории Переясловско-Борисопольской епархии (1733-1785 гг.). – Полтава, 1910. – С.18.
6. Там само. – С.81.
7. Пархоменко В. Из истории образования на Украине // Киевская старина. –1905. – №9. – С.240-241.
8. Пархоменко В. Очерк Истории Переясловско-Борисопольской епархии (1733-1785 гг.). – Полтава, 1910. – С.81.
9. Пархоменко В. Из истории образования на Украине // Киевская старина.1905. – №9. – С. 239.
10. Пархоменко В. Очерк Истории Переясловско-Борисопольской епархии (1733-1785 гг.). – Полтава, 1910. – С.19.
11. Державний архів Чернігівської області, ф. 712, оп. 3, спр.18, арк. 413.
12. Никодим. Описание бывшей Новгород-Северской епархии // Черниговские губернские ведомости (Часть

неофициальная). – 1858. – №47. – С.369 - 370.

13. Картины церковной жизни Черниговской епархии. – К., 1911. – С.142.

14. Матях В. Мельхіседек Значко-Яворський // Історія України в особах: Козаччина. – К., 2000. – С. 250.

15. Гумилевский Ф. Описание Новгород-Северского первоклассного мужского монастыря // Черниговские епархиальные известия (Часть неофициальная).– 1861. – №2.– С. 96-97.

16. Гумилевский Ф. Описание Новгород-Северского первоклассного мужского монастыря // Черниговские епархиальные известия (Часть неофициальная) – 1861. – №1.– С. 76-77.

17. Пархоменко В. Очерк Истории Переясловско-Борисопольской епархии (1733-1785 гг.). – Полтава 1910. – С.47.

18. Оглоблин О. Люди Старої України та інші праці. – Острог, 2000. – С. 147.

Рига Д.В. Выдающиеся духовные деятели Новгород-Северской епархии (1785-1797 гг.)

В статье идет речь о деятельности выдающихся духовных деятелей Новгород-Северской епархии (1785-1797). Рассматриваются самые яркие факты их биографии, анализируется роль образованного духовенства в распространении образования и культуры на территории Чернигово-Северского края.

Ключевые слова: Новгород-Северская епархия, монастыри, Православная Церковь.

Ryha D.V. Prominent spiritual figures of Novgorod-Siverskyi diocese (1785-1797)

Speech goes in the article about activity of prominent spiritual figures of Novhorod-Siverskyi diocese (1785-1797). The brightest facts of their biography are examined, the role of well-educated clergy is analysed in distribution of education and culture on the walks of life of the Chernihiv-Siverian edge.

Key words: Novhorod-Siverskyi diocese, monasteries, Orthodoxy Church.

12.03.2011 p.